

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Pojistné právo v novém občanském zákoníku

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

Autor: Mgr. Ondřej KAREL

rok odevzdání 2013

VI. ročník SVOČ

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VI. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracoval samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK.

V Praze dne 12. dubna 2013.

.....

Mgr. Ondřej Karel

Obsah

1. Úvod	4
2. Aplikace a interpretace NOZ a jeho působnost z hlediska pojistné smlouvy	4
2.1 Výklad práva.....	5
2.2 Autonomie vůle subjektů, její projevy a limity	6
2.3 Věcná působnost NOZ na pojistné vztahy	8
2.4 Časová působnost	9
3. Úvod do úpravy pojistné smlouvy v NOZ.....	10
3.1 Dobrovolné a povinné pojištění.....	10
3.2 Definice pojistné smlouvy	11
3.3 Požadavky na úkony v rámci pojistného vztahu z hlediska jejich formy.....	11
3.4 Pojistný zájem.....	14
3.5 Účastníci pojištění	16
3.6 Pojistné	17
4. Vznik pojištění.....	19
5. Trvání pojištění	20
5.1 Změna pojištění	20
5.2 Změna pojistného rizika	22
5.3 Přerušování pojištění	23
5.4 Pojistná událost a její šetření	24
6. Zánik pojištění.....	27
6.1 Zánik pojištění na základě objektivní skutečnosti.....	27
6.2 Konsensuální zánik pojištění	29
6.3 Zánik pojištění vyvolaný jednáním jedné ze smluvních stran.....	29
7. Závěr	32

1. Úvod

22. března 2012 byl ve sbírce zákonů publikován zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „nový občanský zákoník“ nebo „NOZ“), který představuje novou, moderní úpravu českého soukromého práva. Nový občanský zákoník, který nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2014, je pojat jako univerzální kodex soukromého práva a oproti stávajícímu občanskému zákoníku, zákonu č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OZ“), obsahuje co možná nejširší úpravu smluvních typů, se kterými se můžeme v rámci soukromého práva setkat. Jeho součástí je též úprava pojistné smlouvy, která byla v roce 2004 vyčleněna z OZ a samostatně upravena zákonem č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě (dále jen „ZPS“).

Cílem této práce je seznámit odbornou veřejnost s právní úpravou pojistné smlouvy v novém občanském zákoníku a poukázat na nejdůležitější změny, kterými se vyznačuje oproti stávající právní úpravě ZPS. V úvodní části své práce jsem se zaměřil na stručné vysvětlení koncepčních změn, které NOZ s sebou přináší, a které jsou významné pro aplikaci a interpretaci soukromého práva obecně, tedy i právní úpravy pojistné smlouvy. Její stěžejní část potom poskytuje výklad právní úpravy pojistné smlouvy a jednotlivých institutů pojistného práva, které se vztahují ke všem druhům pojištění, se zdůrazněním zásadních odlišností od současné právní úpravy v rámci ZPS. Pojednání o právní úpravě jednotlivých druhů pojištění nebylo možné s ohledem na stanovený maximální rozsah práce v rámci studentské vědecké odborné činnosti do této práce zahrnout a bude předmětem jejího případného následného rozšíření v rámci diplomové práce.

2. Aplikace a interpretace NOZ a jeho působnost z hlediska pojistné smlouvy

Předtím, než se začneme zabývat jednotlivými stěžejními soukromoprávními instituty úpravy pojistné smlouvy obsaženými v NOZ, je pro pochopení rozsahu změn, které NOZ přináší, nezbytné vysvětlit základní principy, na kterých je založen a které se vztahují na celý právní předpis, některé dokonce na soukromé právo jako celek. Pro správnou interpretaci jednotlivých ustanovení NOZ je klíčové osvojit si jeho metody výkladu práva a pro jejich aplikaci umět rozlišit jejich povahu z hlediska možnosti stran odchýlit se od zákonné úpravy a znát limity pro takové odchýlení. Součástí této kapitoly je též vymezení působnosti NOZ, respektive jeho jednotlivých částí, na pojistné vztahy, a to jak z hlediska věcného, tak časového.

2.1 Výklad práva

Při aplikaci soukromého práva obecně, tedy i ustanovení upravujících pojistnou smlouvu, bude třeba po vstupu NOZ v účinnost vycházet z obecných požadavků obsažených v části první hlavě I NOZ. Základním posláním soukromého práva je dle ustanovení § 3 odst. 1 NOZ chránit důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým. Ustanovení § 3 odst. 2 potom stanoví základní zásady, na kterých soukromé právo spočívá.

Z hlediska požadavků na výklad soukromého práva je klíčové ustanovení § 2 NOZ. V ustanovení § 2 odst. 1 je na prvním místě výslovně stanoven respektive zdůrazněn požadavek ústavně konformního výkladu ustanovení soukromého práva. Dále je zde uvedena povinnost výkladu zákona ve shodě se zásadami, na kterých spočívá, a které jsou demonstrativně uvedeny v ustanovení § 3 odst. 2 a 3 NOZ. Nakonec je zde vysloven požadavek na výklad práva se zřetelem k hodnotám, které se jím chrání, které jsou uvedeny ve výše citovaném ustanovení § 3 odst. 1 NOZ. Ustanovení § 2 odst. 2 zakazuje přikládat zákonnému ustanovení jiný význam, než jaký plyne z vlastního smyslu slov v jejich vzájemné souvislosti a z jasného úmyslu zákonodárce. Klade tak na první místo gramatický výklad práva, který požaduje podpořit výkladem teleologickým. Ten je současně korektivem gramatického výkladu, jelikož brání dovolávat se slov právního předpisu proti jeho smyslu. Ustanovení § 2 odst. 3 stanoví příkaz, aby výklad a použití právního předpisu nebyly v rozporu s dobrými mravy (právní kategorie již dnes dobře známá a bohatě judikovaná) a nevedly ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské cítění (nová právní kategorie, která bude muset být judikaturou vymezena). Z výše uvedeného vidíme, že NOZ skrze pravidla pro výklad právních předpisů ponechává soudům poměrně velký prostor pro odstraňování „tvrdomi práva“. Ultimativním nástrojem soudu v této souvislosti bude ustanovení § 8 NOZ, které mu umožňuje neposkytnout právní ochranu jednání, kterým bylo právo zjevně zneužito. Soud v takovém případě sice jednání označí jako z formálního hlediska právně konformní, nicméně mu nepřizná ochranu.

Právní případ se bude posuzovat a soud jej bude rozhodovat primárně na základě výslovného ustanovení zákona, které se na daný případ vztahuje. Nebude-li možné posoudit daný právní případ dle výslovného ustanovení zákona, bude aplikovat analogii. V první řadě se bude jednat o aplikaci analogie juris dle § 10 odst. 1 NOZ, kdy bude právní případ posuzován podle ustanovení, které se týká právního případu co do obsahu a účelu posuzovanému právnímu případu nejbližšího. Nebude-li ani takové ustanovení k dispozici,

bude třeba aplikovat analogii legis dle § 10 odst. 2 NOZ a posoudit daný právní případ podle principů spravedlnosti (ekvity) a zásad, na nichž spočívá NOZ (viz zejména § 3 odst. 2 a 3) tak, aby se dospělo se zřetelem k zvyklostem soukromého života a s přihlédnutím k stavu právní nauky i ustálené rozhodovací praxi k dobrému uspořádání práv a povinností. Dle výše uvedených pravidel bude soud s ohledem na zásadu zákazu odepření spravedlnosti (denegatio iustitiae) povinen vždy rozhodnout.

2.2 Autonomie vůle subjektů, její projevy a limity

Pro NOZ je klíčovou zásada autonomie vůle subjektů. Důvodová zpráva k NOZ¹ k tomu uvádí, že návrh vychází z ideje, že funkční určení soukromého práva je sloužit člověku jako prostředek k prosazování jeho svobody. Účelem občanského kodexu je umožnit i garantovat svobodné utváření soukromého života, a ponechat tedy co nejširší prostor svobodné iniciativě jednotlivce. Proto také osnova klade zásadní důraz na hledisko autonomie vůle. Zvolený způsob aplikace této zásady významně mění dosud zažitý pohled na posuzování možnosti stran uspořádat svá soukromá práva odchylně od zákona (dispozitivní vs. kogentní charakter soukromoprávních norem). Dle ustanovení § 1 odst. 2 NOZ si osoby mohou ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona, pokud to zákon výslovně nezakazuje. Zakázána jsou však taková ujednání, která porušují dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob (tzv. statusové otázky) včetně práva na ochranu osobnosti. Pravidlo obsažené v ustanovení § 2 odst. 3 zákona č. 40/1964, občanského zákoníku, podle kterého se nelze dohodou odchylně od zákona, jestliže z povahy ustanovení zákona vyplývá, že se od něj odchylně nelze, nebylo do NOZ přežato. Důvodová zpráva k NOZ² k tomuto uvádí, že odkaz na povahu ustanovení, který leckdy vede k blíže nezdůvodněným závěrům o kogentní povaze i u těch zákonných ustanovení, kde to nemá rozumný smysl, je vypuštěn. Zákonný zákaz v NOZ je formulován buď výslovně slovy „zakazuje se“, nebo výslovným stanovením důsledku odklonu od kogentního ustanovení poukazem na neplatnost ujednání nebo stanovením, že se k závadnému jednání nepřihlíží. Kategorie dobrých mravů je v soukromém právu ustálena, v doktríně je dostatečně rozpracována a právní praxi nepůsobí větší potíže. Veřejný pořádek, který představuje jednu z podstatných náležitostí právního státu, se NOZ nepokouší blíže definovat, neboť to v právní normě není možné, stejně jako není možné právní normou definovat dobré mravy. Dle důvodové zprávy lze orientačně vyjít z pojetí, že veřejný pořádek

¹ Eliáš, K. a kolektiv, *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*, 1. vydání, Ostrava: Sagit, 2012, str. 49. ISBN 978-80-7208-922-2.

² Eliáš, K. a kolektiv, *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*, 1. vydání, Ostrava: Sagit, 2012, str. 61. ISBN 978-80-7208-922-2.

prostupuje celé právo a zahrnuje pravidla, na nichž leží právní základy společenského řádu zdejší společnosti.

Z výše uvedeného vyplývá, že téměř veškerá právní úprava obsažená v NOZ (tedy ta ustanovení, u kterých není výše uvedeným způsobem výslovně prohlášen jejich kogentní charakter) je dispozitivní povahy. Dispozitivnost těchto ustanovení však není bezbřehá, jejími limity jsou zákaz porušení dobrých mravů, veřejného pořádku a práva týkajícího se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti. Abychom porozuměli tomu, jak budeme dispozitivní ustanovení NOZ v praxi aplikovat, je nezbytné pochopit obsah těchto kategorií, zejména kategorie veřejného pořádku, se kterou dosud občanské právo nepracovalo. K tomu nám napomůže právní úprava neplatnosti právních jednání, kterou nalezneme v části první, hlavě V, dílu 1, oddílu 6, konkrétně ustanoveních §§ 574 – 588 NOZ. Hlavní důvody neplatnosti jsou uvedeny ustanovením § 580 NOZ, podle kterého je neplatné takové právní jednání, které se přičí dobrým mravům, jakož i právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje, aniž činí rozdíl mezi dispozitivními a kogentními ustanoveními zákona. NOZ setrvává na bipartici absolutní a relativní neplatnosti právního jednání (dříve právních úkonů), přičemž před absolutní neplatností preferuje relativní neplatnost (viz ustanovení § 574 NOZ) a zhojitelnost (viz ustanovení §§ 575 – 577 NOZ) neplatnosti právního jednání.

Absolutně neplatné právní jednání, k jehož neplatnosti soud přihlédne z úřední povinnosti (ex officio), bude jen takové právní jednání, které se zjevně přičí dobrým mravům, odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek, anebo zavazuje k plnění od počátku nemožnému. Odchýlení se stran od kogentního ustanovení zákona bude nutné kvalifikovat právě jako jednání odporující zákonu a zjevně narušující veřejný pořádek a tudíž je považovat za právní jednání absolutně neplatné. Budou-li strany uvažovat o odchýlení se od dispozitivního ustanovení zákona, budou muset toto své jednání posuzovat z hlediska ustanovení § 580 NOZ, tedy zda smysl a účel zákona (konkrétního ustanovení zákona od kterého se strany chtějí odchýlit) nevyžaduje, aby jednání, které mu odporuje (kterým se strany odchýlí), bylo neplatné. Pokud tomu tak bude a strany se od daného ustanovení odchýlí, bude se jednat o relativně neplatné (tedy zhojitelné) právní jednání, tedy pokud odchýlení se od dispozitivního ustanovení nepovede ke zjevnému rozporu s dobrými mravy nebo jeho důsledkem nebude od počátku nemožné plnění. Závěrem tedy lze shrnout, že stávající koncepci, kdy nemožnost odchýlit se od ustanovení zákona vyvozujeme z jeho povahy, nahrazuje NOZ koncepcí, podle které budeme tato ustanovení posuzovat z hlediska jejich smyslu a účelu a případné nedovolené odchýlení (jednání odporující zákonu) nebude

stíháno absolutní, ale relativní neplatností. Od těchto ustanovení se též bude možné odchylovat ve prospěch druhé strany, tedy upravit je ještě benevolentněji než stanoví zákon.

2.3 Věcná působnost NOZ na pojistné vztahy

Pojistná smlouva je jako zvláštní smluvní typ upravena v části čtvrté (relativní majetková práva), hlavě druhé (závazky z právních jednání), dílu 15 (závazky z odvážných smluv), oddílu 2 (pojištění), konkrétně v ustanoveních §§2758 – 2872 NOZ. Pojistná smlouva je smlouvou odvážnou, za které jsou dále považovány sázka, hra a los. Pro tyto smlouvy je charakteristické, že prospěch anebo nepospěch alespoň jedné ze smluvních stran závisí na nejisté události. Pojistná smlouva se od ostatních odvážných smluv liší svým nespekulativním charakterem. Zatímco pro závazky z ostatních odvážných smluv není stanoven žádný hospodářský účel, v případě pojistné smlouvy je jím oprávněná potřeba ochrany před následky pojistné události, tedy pojistný zájem, jak je definován ustanovením § 2761 NOZ. Z tohoto důvodu pojistná smlouva obsahuje samostatnou a podstatně podrobnější úpravu než ostatní závazky z odvážných smluv.

Na problematiku pojistné smlouvy se též podpůrně (subsidiárně) vztahují všeobecná ustanovení o závazcích, obsažená v části čtvrté, hlavě I, konkrétně v ustanovení §§ 1721 – 2054 NOZ. Z hlediska pravidel pro jejich aplikaci na pojistnou smlouvu je můžeme rozdělit do následujících tří kategorií.

(i) Bude-li pojistná smlouva uzavírána se spotřebitelem, budou se vždy aplikovat ustanovení o závazcích ze smluv uzavíraných se spotřebitelem upravené v dílu 4, oddílu 1 a 2, §§ 1810 – 1819 NOZ. Bude-li pojistná smlouva uzavírána se spotřebitelem distančním způsobem, budou se aplikovat též ustanovení §§ 1820 – 1851 NOZ, přičemž přednostně se aplikují ustanovení pododdílu 2 o finančních službách (§§ 1841 – 1851 NOZ), která jsou k ustanovením pododdílu 1 (obecná ustanovení) ve vztahu speciality. Požadavek bezpodmínečné aplikace těchto kogentních ustanovení vyplývá ze skutečnosti, že jejich původ tkví v řadě směrnic ES/EU určených k ochraně spotřebitele do našeho právního řádu, a je odražen v ustanovení § 1810 v kombinaci s § 1812 odst. 2 NOZ. Obdobně bude-li pojistná smlouva uzavřena adhezním způsobem, kdy základní podmínky smlouvy jsou určeny pojišťovnou a pojistník jako slabší strana nemá skutečnou možnost tyto základní podmínky ovlivnit, budou se na ni vždy vztahovat ustanovení §§ 1798 – 1801 NOZ.

(ii) Ustanovení této části zákona se na pojistnou smlouvu aplikují pouze tehdy, pokud ustanovení §§ 2758 – 2872 NOZ neobsahují speciální právní úpravu. Pro ilustraci lze uvést například ustanovení o uzavření smlouvy uvedená v §§ 1731 – 1745 NOZ, která se aplikují i

v případě uzavírání pojistné smlouvy, přičemž jsou moderována ustanovením § 2759 NOZ, které podpůrně stanoví lhůtu pro přijetí nabídky, a ustanovením § 2760 NOZ, které stanoví povinnost pojistitele sdělit zájemci o pojištění údaje v rozsahu a způsobem, který stanoví (jakýkoli) zákon upravující pojišťovnictví. Dále je například možnost postoupení smlouvy upravená ustanoveními §§ 1895 – 1900 NOZ významně omezena ustanovením § 2767 odst. 3, které pro v něm uvedené případy stanoví absolutní neplatnost postoupení pojistné smlouvy pojistníkem bez souhlasu pojištěného.

(iii) Zcela vyloučena je s ohledem na ustanovení § 2757 NOZ aplikace ustanovení o změně okolností (§§ 1764 – 1766) a neúměrném zkrácení (1793 – 1795) na všechny závazky z odvážných smluv, tedy i pojistnou smlouvu.

Na problematiku pojistných vztahů je nezbytné vztáhnout též relevantní ustanovení obecné části NOZ, tedy celé části první obsažené v ustanoveních §§1 – 654 NOZ, která se vztahuje na celé soukromé právo. Zvláštní právní úprava vyloučí její aplikaci pouze v minimálním počtu případů, jako např. v případě možnosti stran moderovat délku promlčecí doby v souladu s ustanovením § 630 NOZ, která se s ohledem na ustanovení § 2771 neaplikuje. Naprosto zásadní pro aplikaci celého NOZ, tedy i jeho čtvrté části včetně právní úpravy pojistné smlouvy, bude její hlava I pojednávající o předmětu právní úpravy NOZ a jejích hlavních zásadách, která je stručně rozebírána v kapitolách 2.1 a 2.2 této práce. V tomto kontextu je třeba upozornit na skutečnost, že řada zvláštních zákonů, které upravují povinné smluvní pojištění, obsahuje speciální úpravu některých prvků závazkového pojistného vztahu, přičemž tato úprava je svým charakterem soukromoprávní. V praxi se z těchto zákonů nejčastěji setkáme se zákonem č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, ve znění pozdějších předpisů, ale i s celou řadou dalších právních předpisů. Předmětná ustanovení těchto předpisů zůstávají i nadále ve vztahu speciality vůči úpravě pojistné smlouvy obsažené v NOZ, která se tedy bude v uvedených případech aplikovat pouze subsidiárně. I na úpravu obsaženou v těchto zvláštních zákonech však bude nezbytné aplikovat ustanovení části první hlavy I NOZ, jelikož se svým charakterem nevztahují pouze na úpravu NOZ, ale na veškerou soukromoprávní úpravu.

2.4 Časová působnost

Podle NOZ se dle jeho intertemporálních ustanovení budou řídit práva a povinnosti vzniklé ode dne nabytí jeho účinnosti, která je zákonem stanovena od 1. 1. 2014. Protože přechodná ustanovení neobsahují pro pojistné smlouvy žádná speciální ustanovení, měly by se práva a povinnosti vzniklé z pojistných smluv uzavřených před účinností NOZ, jakož i práva a

povinnosti z porušení těchto smluv, řídit v souladu s ustanovením § 3028 NOZ dosavadními právními předpisy. Tento výklad je však problematický z hlediska škodového (charakteristickou vlastností je náhrada škody pojištěnému) a zejména odpovědnostního pojištění (charakteristickou vlastností je náhrada škody způsobené deliktním jednáním pojištěného). Znamenal by totiž snížení ochrany poškozených a potažmo i škůdců v situaci, kdy škoda vznikne v době účinnosti NOZ, ale pojistná ochrana odpovídá dosavadním právním předpisům před jeho účinností, které je zejména v případě povinného pojištění odpovědnosti nepřijatelné. Pro tyto případy by bylo vhodné doplnit speciální přechodné ustanovení, které by tento výkladový problém odstranilo.

Strany si též mohou ujednat, že se práva a povinnosti z těchto závazků budou řídit NOZ ode dne nabytí jeho účinnosti. I na závazky uzavřené před účinností NOZ se však s ohledem na ustanovení § 3030 NOZ budou muset aplikovat ustanovení části první hlavy I, která obsahují základní principy, na kterých je NOZ jako univerzální kodex soukromého práva založen. V tom lze spatřovat retroaktivní prvky NOZ, přičemž se jedná pouze o retroaktivitu nepravou.

3. Úvod do úpravy pojistné smlouvy v NOZ

3.1 Dobrovolné a povinné pojištění

Soukromé pojištění můžeme rozlišit na pojištění dobrovolné a povinné. V povinném pojištění stanoví zvláštní zákony vybraným subjektům, s jejichž činností je spojena vyšší míra nebezpečí, povinnost pojistit svoji občanskoprávní odpovědnost pro případ, že svoji činností způsobí škodu (nově újmu), a to za účelem ochrany třetích osob. Právní úprava povinných pojištění je charakteristická vyšší mírou kogentnosti a moderací některých pravidel, která jsou jinak pro soukromé pojištění typická. Podrobnou právní úpravu povinných pojištění nalezneme zpravidla v relevantních zvláštních zákonech, nicméně základní úprava pro povinná pojištění je obsažena v ustanoveních §§ 2779 – 2781 NOZ. Zákon zde stanoví striktnější podmínky pro možnost úpravy práv a povinností odchylně od zákona, než je tomu u dobrovolného pojištění, a povinnost pojistitele uzavřít pojištění tak, aby mu povinnost poskytnout pojistné plnění vznikla i tehdy, byla-li škoda způsobena úmyslným jednáním pojistníka, pojištěného nebo jiné osoby, stanoví-li tak zvláštní zákon. Dále zde nalezneme výrazné omezení práva pojistitele odmítnout pojistné plnění a jeho práva odstoupit od smlouvy, která jsou do určité míry kompenzována možností jiných ujednání zakládajících pojistiteli právo k postihu pojistníka nebo pojištěného pro případ porušení jejich povinností.

Kromě výše uvedeného se na pojistný vztah v rámci povinného pojištění vztahuje stejná právní úprava jako v případě dobrovolného pojištění, nestanoví-li zvláštní předpisy odchylky.

3.2 Definice pojistné smlouvy

Pojistná smlouva je ustanovením § 2758 NOZ definována jako úplatný závazkový vztah mezi pojistitelem a pojistníkem, jehož předmětem je závazek pojistitele vůči pojistníkovi poskytnout jemu nebo třetí osobě pojistné plnění, nastane-li nahodilá událost krytá pojištěním (pojistná událost). Jedná se o vztah soukromoprávní, který byl po celou dobu, kdy jsme měli soukromé právo rozdělené na občanské a obchodní, označován jako absolutní neobchod.

Z hlediska veřejného práva může být pojistitelem legálně pouze právnická osoba, která je oprávněna provozovat pojišťovací činnost na základě zvláštního zákona, kterým je zákon č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví, ve znění pozdějších předpisů. V kontextu tohoto zákona se může jednat o tuzemskou pojišťovnu, pojišťovnu z jiného členského státu EU nebo pojišťovnu z třetího státu. Pojišťovna je kapitálově silnou právnickou osobou s odborným aparátem, jejímž předmětem činnosti je provozování pojištění a uzavírání pojistných smluv.

Pojistníkem je fyzická nebo právnická osoba, která pojištění uzavírá, je povinna platit pojistné a oprávněna činit právní jednání, jejichž důsledkem je vznik, změna nebo zánik pojistného vztahu. Pojistník vstupuje do tohoto vztahu dobrovolně nebo ve stanovených případech (povinná pojištění) povinně s cílem přenést riziko nahodilosti ze sebe respektive jiné pojištěné osoby na pojistitele. Ve většině případů není jeho vyjednávací síla a profesionalita v oboru pojišťovnictví s pojistitelem měřitelná a je tudíž považován za slabší stranu. Protože výše popsaná situace je pro pojištění typická, obsahuje soukromoprávní úprava pojištění méně liberálních prvků než jiná soukromoprávní úprava a zákonodárce často stanoví stranám závazná pravidla pro jejich jednání, od kterých se nemohou smluvně odchýlit. Na straně pojistitele se často jedná o stanovení povinností a na straně pojistníka resp. pojištěného o stanovení práv s cílem vyrovnat nebo alespoň kompenzovat asymetrii příznačnou pro jejich právní vztah.

3.3 Požadavky na úkony v rámci pojistného vztahu z hlediska jejich formy

Vyjma případů, kdy je pojištění uzavíráno na dobu kratší než jeden rok, vyžaduje ustanovení § 2758 odst. 2 NOZ uzavření pojistné smlouvy v písemné formě. Ta je zachována i v případě, kdy na písemnou nabídku pojistitele reaguje pojistník konkludentně zaplacením pojistného. Nerespektování tohoto zákonného požadavku stíhá zákon relativní neplatností, která je

v kontextu ustanovení § 582 NOZ dodatečně zhojitelná. Této relativní neplatnosti je však možné se dovolávat pouze tehdy, nebylo-li již plněno.

Specifickou povinností pro pojistné vztahy je povinnost pojistitele dle ustanovení § 2775 NOZ vydat pojistníkovi jako potvrzení o uzavření pojistné smlouvy pojistku, jejíž podstatné náležitosti jsou uvedeny pro případy, kdy pojistná smlouva nebyla uzavřena v písemné formě, v ustanovení § 2777 odst. 1 NOZ. Pokud je pojistná smlouva uzavírána v písemné formě, jsou informace uvedené v § 2777 odst. 1 NOZ podstatnými náležitostmi této pojistné smlouvy a pojistka musí obsahovat alespoň údaje uvedené v ustanovení § 2777 odst. 2 NOZ. Ustanovení §§ 2775 a 2777 jsou kogentní povahy a nelze se tedy od nich odchýlit. Mezi podstatnými náležitostmi chybí oproti předchozí právní úpravě povinnost uvést informaci, zda je pojištění sjednáno jako škodové nebo obnosové. Uvedení této informace však bude praktické ne-li nezbytné v případech, kdy pojištění lze uzavřít v obou těchto modalitách.

Ustanovení § 2774 předpokládá vymezení podrobností o vzniku, trvání a zániku pojištění, pojistné události, výluk z pojištění a způsobu určení rozsahu pojistného plnění a jeho splatnosti prostřednictvím pojistných podmínek. Nová právní úprava sice již výslovně nestanoví, že pojistné podmínky jsou součástí pojistné smlouvy, nicméně z kontextu předmětného ustanovení vyplývá, že tomu tak je i nadále. Pojistitel je povinen seznámit pojistníka (zájemce o pojištění) s pojistnými podmínkami ještě před uzavřením pojistné smlouvy, přičemž v případě uzavírání pojistné smlouvy formou obchodu na dálku platí speciální právní úprava platná pro tento způsob kontraktace. Předmětné ustanovení odkazuje v tomto smyslu na ustanovení § 1845 NOZ, podle kterého musí podnikatel v případě, že uzavřel na základě žádosti spotřebitele smlouvu s použitím takového prostředku komunikace na dálku, který neumožňuje sdělit smluvní podmínky a další povinné údaje (např. telefonu), sdělit spotřebiteli smluvní podmínky písemně okamžitě po uzavření pojistné smlouvy. Působnost ustanovení na ochranu spotřebitele se zde tedy vztahuje na pojistníka bez ohledu na to, zda je v pozici spotřebitele. Nesplnění této povinnosti ze strany pojistitele sankcionuje zákon možnost pojistníka odstoupit od smlouvy, jejíž bližší podrobnosti jsou upraveny v kapitole 6.3. Pojistné podmínky jsou svým charakterem obchodní podmínky, uplatní se na ně tedy též obecná právní úprava obsažená v ustanoveních § 1751 – 1755 NOZ. Možnost jednostranné změny obchodních podmínek obsažená v ustanovení § 1752 NOZ je v oblasti pojištění konkretizována prostřednictvím ustanovení § 2785 a § 2786 NOZ, která upravují podmínky pro provedení jednostranné změny pojistného ze strany pojistitele, o níž je pojednáno v kapitole č. 5.1 o změně pojistné smlouvy.

Pojistitel je dále v souladu s ustanovením § 2760 NOZ povinen před uzavřením pojistné smlouvy sdělit zájemci o pojištění údaje, jejichž rozsah a způsob předání stanoví jiný (jakýkoli) zákon upravující pojišťovnictví. Pokud dojde ke změně těchto údajů v průběhu trvání pojištění, platí tato povinnost obdobně. Ustanovení § 2789 odst. 2 NOZ také stanoví povinnost pojistitele zodpovědět pravdivě a úplně případné písemné dotazy vznesené zájemcem o pojištění při jednání o uzavření smlouvy respektive pojistníkem při jednání o změně smlouvy.

Vedle výše uvedených informačních povinností pojistitele dává zákon pojistiteli též významné oprávnění vyžadovat od zájemce o pojištění, pojistníka respektive pojištěného důležité relevantní informace o riziku, které bude pojistitel v rámci pojištění přebírat. Ustanovení § 2788 NOZ, které je obdobou stávající právní úpravy v ustanovení § 14 odst. 1 ZPS, tak významně pomáhá vyrovnat faktickou informační nerovnováhu mezi stranami, která jinak staví pojistitele do nevýhodné situace. V souladu s předmětným ustanovením má pojistitel právo písemně se dotázat zájemce o pojištění před uzavřením pojistné smlouvy respektive pojistníka nebo pojištěného při jednání o její změně na skutečnosti, které mají význam pro pojistitelovo rozhodnutí, jak ohodnotí pojistné riziko, zda je pojistí a za jakých podmínek. Tomuto oprávnění pojistitele koresponduje povinnost výše uvedených osob tyto dotazy pravdivě a úplně zodpovědět, přičemž povinnost se považuje za řádně splněnou, nebylo-li v odpovědi zatajeno nic podstatného. Ačkoli se jedná o právo pojistitele a nikoli jeho povinnost, lze doporučit pojistitelům tohoto práva v co nejvyšší míře využívat, jelikož jim zákon umožňuje vyvodit z nesplnění povinnosti osob pravdivě a úplně zodpovědět jejich písemné dotazy významné důsledky s dopadem na výši pojistného plnění respektive samotnou existenci pojištění (pojistného vztahu).

Právní jednání týkající se pojištění vyžaduje v souladu s ustanovením § 2773 písemnou formu, ledaže strany ujednají, že této formy není zapotřebí. Toto ustanovení se nevztahuje na výše uvedenou speciální úpravu pojistné smlouvy, pojistky ani pojistných podmínek, které i z podstaty věci musí mít vždy písemnou formu. Požadavky na písemnou formu jsou obsaženy v ustanoveních §§ 561 – 564 NOZ a jsou jimi podpis jednajícího respektive dle jeho náhrada mechanickými prostředky tam, kde je to obvyklé, dále jednání učiněné elektronickými nebo jinými technickými prostředky umožňujícími zachycení jeho obsahu a určení jednající osoby respektive podpisem případně učiněním znamení na listině před svědky. Ustanovení § 2773 NOZ výslovně stanoví, že pro oznámení se vyžaduje písemná forma jen tehdy, bylo-li to ujednáno. Oznámením se zde má na mysli například oznámení o změně pojistného rizika dle ustanovení § 2790 odst. 2 NOZ, oznámení vzniku

pojistné události dle ustanovení § 2796 NOZ, sdělení důvodů pojistitele o nemožnosti ukončit šetření dle ustanovení § 2798 odst. 2 NOZ, oznámení vzniku vícenásobného pojištění dle ustanovení § 2818 NOZ apod., i když v řadě uvedených případů bude pro pojistitele výhodné i zde písemnou formu ujednat.

Pojistník též může v souladu s ustanovením § 2773 odst. 2 NOZ požádat v písemné formě pojistitele o sdělení údajů významných pro plnění podle smlouvy. V takovém případě má pojistitel povinnost sdělit pojistníkovi tyto údaje bez zbytečného odkladu v písemné formě.

3.4 Pojistný zájem

NOZ definuje v ustanovení § 2761 pojistný zájem jako oprávněnou potřebu ochrany před následky pojistné události. Smyslem této úpravy dle důvodové zprávy k NOZ³ je vyloučit zneužití institutu pojistné smlouvy ke spekulativním účelům, typicky tzv. pojištění sázky. Důvodová zpráva dále uvádí, že pojistný zájem se odráží v přání, aby škodné následky pojistné události nenastaly, jakož i v obavě, že hodnota, na níž má zájemce o pojištění (posléze pojistník) zájem, bude pojistnou událostí zničena, zmenšena nebo jinak dotčena. Bere se při něm v úvahu, že při zamýšlené nebo již uzavřené pojistné smlouvě jde o zřetel na určitý skutkový stav ovlivňující nějakou majetkovou hodnotu a možnost jeho ohrožení pojistnou událostí.

S absencí pojistného zájmu spojují ustanovení § 2764 a § 2765 NOZ neplatnost pojistné smlouvy respektive zánik pojištění, zanikne-li pojistný zájem za trvání pojištění. Obě tato ujednání je třeba s ohledem na ustanovení § 1 odst. 2 NOZ považovat za kogentní a nelze se tudíž od nich smluvně odchýlit. Jedná se o změnu oproti předchozí právní úpravě ZPS, jehož ustanovení § 3 písm. n) definovalo pojistný zájem obdobným způsobem, ale uváděné důsledky s ním nespojovalo. Jediným relevantním ustanovením ZPS, které s tímto pojmem pracovalo, bylo ustanovení § 28 odst. 3 ZPS v kontextu určení horní hranice pojistného plnění v pojištění majetku limitem a nikoli pojistnou částkou. Doktrína však požadavek pojistného zájmu dovozovala a s jeho absencí spojovala možnost dovolat se neplatnosti pojistné smlouvy pro rozpor s dobrými mravy⁴.

Ustanovení § 2762 odst. 1 stanoví, že pojistník má pojistný zájem na vlastním životě a zdraví a dále stanoví vyvratitelnou domněnku existence pojistného zájmu pojistníka na životě

³ Eliáš, K. a kolektiv, *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*, 1. vydání, Ostrava: Sagit, 2012, str. 979 - 980. ISBN 978-80-7208-922-2.

⁴ Bohman, L., Waverková, M., *Zákon o pojistné smlouvě*, Komentář, 2. aktualizované vydání, Praha: Linde 2009, str. 33 a 34. ISBN 978-80-7201-755-3.

a zdraví jiné osoby, vyplývající ze vztahu k této osobě, který může vyplývat z příbuzenství k této osobě nebo být podmíněn prospěchem či výhodou z pokračování jejího života, pokud tyto skutečnosti osvědčí. Obdobně ustanovení § 2762 odst. 2 stanoví existenci pojistného zájmu pojistníka na vlastním majetku a vyvratitelnou domněnku pro existenci pojistného zájmu pojistníka na majetku jiné osoby, pokud osvědčí, že by mu bez jeho existence a uchování hrozila přímá majetková ztráta (např. pojištění domácnosti v pronajatém bytě). Ustanovení § 2762 odst. 3 potom stanoví fikci existence pojistného zájmu v případě souhlasu pojištěného k uzavření pojištění. Pro oblast pojištění majetku zavádí ustanovení § 2763 novou kategorii pojištění budoucího pojistného zájmu, který též bude možné pojistit, nicméně do vzniku pojistného zájmu nebude pojistník povinen platit pojistiteli pojistné. Absence úpravy informační povinnosti pojistníka vůči pojistiteli ohledně vzniku pojistného zájmu a skutečnost, že pojistitel bude mít nárok na přiměřenou odměnu pouze tehdy, pokud tak bude ujednáno, povede v praxi k potřebě podrobnější úpravy vzájemných práv a povinností v pojistné smlouvě respektive pojistných podmínkách. Jak jsme již uvedli výše, s absencí pojistného zájmu spojuje NOZ neplatnost pojistné smlouvy respektive zánik pojištění.

Ustanovení § 2764 odst. 1 NOZ stíhá s ohledem na výkladové ustanovení § 588 NOZ absolutní neplatností s účinky od počátku pojistnou smlouvu, při jejímž uzavírání neměl pojistník pojistný zájem a pojistitel o tom věděl nebo musel vědět. Z jazykového výkladu předmětného ustanovení, zejména ze slovního spojení „věděl nebo musel vědět“, lze dovodit, že dopadá pouze na situace, kdy pojistitel o neexistenci pojistného zájmu pojistníka, zapříčiněnou například tím, že předmět pojištění nebyl v jeho vlastnictví ani jej nedržel po právu, bude skutečně vědět nebo bude natolik zřejmá, že nebude prakticky možné, aby o ní nevěděl. Nestanoví se zde tedy žádná zesílená povinnost pojistitele existenci pojistného zájmu zkoumat, jejímž výrazem by muselo být slovní spojení „věděl nebo mohl vědět“. Stejný dopad na platnost pojistné smlouvy bude mít dle ustanovení § 2764 odst. 2 NOZ skutečnost, že pojistník vědomě pojistil neexistující pojistný zájem, ale pojistitel o tom nevěděl ani nemohl vědět, nicméně v tomto případě bude mít pojistitel nárok na odměnu odpovídající pojistnému až do doby, kdy se o neplatnosti dozvěděl. Se zánikem pojistného zájmu za trvání pojištění spojuje ustanovení § 2765 zánik pojištění, nicméně s ohledem na skutečnost, že pojistitel se o zániku pojistného zájmu zpravidla nebude moci sám dozvědět, bude mít nárok na pojistné až do doby, kdy se o zániku pojistného zájmu dozvěděl.

Nedostatek nové právní úpravy pojistného zájmu lze spatřovat v kategorickém stanovení existence pojistného zájmu pojistníka na vlastním životě, zdraví a majetku a stanovení fikce prokázání pojistného zájmu pojistníka v případě existence souhlasu

pojištěného k uzavření pojištění. Jak uvádí definice pojistného zájmu, jedná se o oprávněnou potřebu ochrany před následky pojistné události, kterou však pojistník ve výše uvedených případech při uzavření spekulativního pojištění, například za účelem následného spáchání pojistného podvodu, nebude mít. I tehdy, kdy z okolností jednání pojistníka bude zřejmé, že pojištění uzavíral se spekulativním respektive podvodným úmyslem, nebude možné ustanovení § 2764 NOZ na popsanou skutkovou situaci aplikovat.

3.5 Účastníci pojištění

NOZ definuje účastníky pojištění v podstatě shodným způsobem, jako předcházející právní úpravy ZPS a OZ. Pojistníkem je s ohledem na ustanovení § 2578 NOZ smluvní strana, která pojištění uzavírá, zavazuje se platit pojistiteli pojistné a pojistitel se jí nebo jiné jí určené osobě zavazuje v případě vzniku pojistné události poskytnout pojistné plnění. Pojištěný je ustanovením § 2766 NOZ definován jako osoba, na jejíž život, zdraví, majetek nebo odpovědnost nebo jinou hodnotu pojistného zájmu se pojištění vztahuje. V praxi se osoba sjednávající pojištění nejčastěji ocitá ve dvojjediné roli pojistníka i pojištěného (pojištění vlastního pojistného nebezpečí ve vlastní prospěch), nicméně zákon v souladu s bohatostí praxe upravuje i situace, kdy pojistník uzavře pojištění vlastního pojistného nebezpečí ve prospěch třetí osoby, uzavře pojištění pojistného nebezpečí třetí osoby ve vlastní prospěch nebo konečně uzavře pojištění pojistného nebezpečí třetí osoby ve prospěch této třetí osoby (pojištění cizího pojistného nebezpečí).

Nový občanský zákoník obdobně jako ZPS podmiňuje v ustanovení § 2767 NOZ uplatnění práva na pojistné plnění ze strany pojistníka v případech pojištění pojistného nebezpečí třetí osoby ve vlastní prospěch požadavkem, aby prokázal, že třetí osobu s obsahem smlouvy seznámil a že ta, vědoma si, že právo na pojistné plnění nenabude, souhlasí, aby pojistník pojistné plnění přijal. Zvláštního souhlasu není nově třeba, má-li být pojištěným potomek pojistníka, který není plně svéprávný, pokud je pojistník sám zákonným zástupcem pojištěného a nejedná se o pojištění majetku. V některých případech, typicky v pojištění osob dle § 2826 NOZ, zákon s cílem předejít možným spekulacím s vážnými důsledky pro život a zdraví osob vyžaduje souhlas pojištěného již s uzavřením pojistné smlouvy v době, kterou si strany ujednají, nejdéle však do 3 měsíců od uzavření smlouvy. Není-li v této době souhlas pojištěného relevantním způsobem projeven, pojištění zaniká. Pokud v této době dojde k pojistné události, aniž byl souhlas udělen, nabývá právo na pojistné plnění pojištěný, a je-li pojistnou událostí smrt pojištěného, osoby uvedené v § 2831 NOZ. Nadále platí, že pokud

pojistník uzavírá pojištění ve prospěch třetí osoby, postačí projevení souhlasu této oprávněné osoby i dodatečně při uplatnění práva na pojistné plnění.

Ustanovení § 2767 odst. 4 NOZ, které stanoví vstup pojištěného do pojištění dnem smrti pojistníka (v případě fyzické osoby) nebo dnem jeho zániku bez právního nástupce (v případě právnické osoby), se podstatně odlišuje od stávajícího ustanovení § 10 odst. 4 ZPS. Na rozdíl od platné právní úpravy má kogentní charakter a umožňuje pojištěnému ve lhůtě 30 dnů od smrti respektive zániku pojistníka projevit vůči pojistiteli vůli, že na dalším trvání pojištění nemá zájem. S tímto projevem vůle zákon spojuje zánik pojištění ke dni smrti respektive zániku pojistníka. Zákon však počítá s možností, že se pojištěný o svém vstupu do pojištění nedozví (ať už proto, že se nedozví o smrti pojistníka nebo proto, že neví o existenci sjednaného pojištění) a proto kogentně stanoví, že účinky prodlení vůči pojištěnému nenastanou dříve než uplynutím patnácti dnů ode dne, kdy se pojištěný o svém vstupu do pojištění dozvěděl. Za účinky prodlení lze v tomto kontextu považovat nikoli pouze ztrátu možnosti pojištěného vyjádřit nezájem na dalším trvání pojištění, ale také přerušení pojištění z důvodu neplacení pojistného podle ustanovení § 2801 NOZ. Nově se též v ustanovení § 2767 odst. 3 upravuje neplatnost postoupení pojistné smlouvy pojistníkem bez souhlasu pojištěného v uvedených případech.

3.6 Pojistné

Na rozdíl od ZPS není v rámci úpravy pojistné smlouvy v NOZ uvedena legální definice pojistného. V praxi však nebude sporu o tom, že pojistné je úplatou pojistníka za závazek pojistitele poskytnout v případě vzniku pojistné události dohodnuté pojistné plnění.⁵ Konkrétní výši pojistného pojistitel v souladu s ustanovením § 56 odst. 1 zákona č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví, ve znění pozdějších předpisů, stanoví na základě pojistně-matematických metod tak, aby byla zajištěna trvalá splnitelnost všech jeho závazků z provozované pojišťovací činnosti. Na základě žádosti pojistníka je pojistitel v souladu s ustanovením § 2783 odst. 3 NOZ povinen mu sdělit zásady pro stanovení výše pojistného. Pojistitel nesmí jako hledisko při určení výše pojistného nebo pro výpočet pojistného plnění použít hledisko odporující zásadě rovného zacházení dle ustanovení § 2769 NOZ respektive zvláštního zákona (zákon č. 198/2000 Sb., o rovném zacházení a právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů).

⁵ Bohman, L., Wawerková, M., *Zákon o pojistné smlouvě*, Komentář, 2. aktualizované vydání, Praha: Linde 2009, str. 80. ISBN 978-80-7201-755-3.

Protože principem pojištění je přenesení negativních důsledků nahodilosti z pojišťovaných subjektů na pojistitele, je pro pojistitele důležité disponovat poznatky o rozsahu pojistných nebezpečí relevantních pro sjednávaný druh pojištění, kterým je pojišťovaný subjekt vystaven, frekvenci jejich realizace v čase a výši škod, která je s jejich realizací spojena, aby mohl správně posoudit pojistné riziko a stanovit výši pojistného v adekvátní výši. Pojistitel v souladu s ustanovením § 2788 oprávněn pokládat písemné dotazy směřující ke zjištění skutečností, které mají pro pojistitelovo rozhodnutí, jak ohodnotí pojistné riziko, zda je pojistí a za jakých podmínek. Tomuto oprávnění pojistitele koresponduje povinnost zájemce o pojištění při jednání o uzavření pojistné smlouvy respektive pojistník a pojištěného při jednání o její změně na tyto dotazy pravdivě a úplně odpovědět, přičemž jejich povinnost se považuje za splněnou, nebylo-li v odpovědi zatajeno nic podstatného.

Pojištění je možné sjednat s běžným pojistným nebo s jednorázovým pojistným. Běžné pojistné se používá u pojištění na dobu neurčitou zejména v pojištění osob a je stanoveno za tzv. pojistné období. Doba trvání pojištění na dobu neurčitou je rozdělena na úseky, pojistná období, za které je pojistník povinen platit stanovené pojistné. S koncem pojistného období jsou spojena další práva stran pojistného vztahu. Ustanovení § 2783 odst. 2 stanoví, že není-li pojistné období specificky ujednáno, považuje se za ujednané pojistné období roční. Jednorázové pojistné je stanoveno za celou dobu trvání pojištění a využívá se zpravidla u krátkodobých pojištění resp. u pojištění uzavíraných na dobu určitou. Splatnost běžného i jednorázového pojistného lze smluvně upravit ve splátkách.

Samotné podmínky vzniku práva pojistitele na pojistné, splatnosti pojistného, práva pojistitele odečíst od pojistného plnění splatné pohledávky pojistného nebo jiné pohledávky z pojištění nebo povinnosti pojistitele přijmout splatné pojistné a jiné splatné pohledávky z pojištění i od pojistníkovy zástavního věřitele, od oprávněné osoby nebo od pojištěného, které jsou uvedeny v ustanoveních §§ 2782 – 2787 NOZ, jsou obsahově totožné se stávající úpravou ZPS. V souladu s ustanovením § 2782 má pojistitel právo na pojistné za dobu trvání pojištění. Zanikne-li pojištění v důsledku pojistné události, náleží pojistiteli běžné pojistné do konce pojistného období, v němž pojistná událost nastala, a jednorázové pojistné celé. Po dobu přerušení pojištění v souladu s ustanovením § 2801 NOZ netrvá povinnost pojistníka platit pojistné. Ohledně práva pojistitele na pojistné v souvislosti s výpovědí pojištění respektive odstoupením od smlouvy je pojednáno v rámci kapitoly č. 6.3 o zániku pojištění. Za účelem ochrany osob, které též mohou mít pojistný zájem, je pojistitel v souladu s ustanovením § 2784 NOZ povinen přijmout splatné pojistné a jiné splatné pohledávky

z pojištění i od pojistníka zástavního věřitele, od oprávněné osoby nebo od pojištěného. Naopak, splatné pohledávky pojistného nebo jiné pohledávky z pojištění má pojistitel právo v souladu s ustanovením § 2787 NOZ odečíst od pojistného plnění, vyjma pojistného plnění z povinného pojištění, kde je to zákonem výslovně zakázáno bez možnosti se od tohoto zákazu odchýlit.

Zvláštní pozornost si zaslouží úprava možnosti provedení jednostranné změny (úpravy) výše pojistného ze strany pojistitele, o které pojednáme v kapitole č. 5.1 o změně pojištění.

4. Vznik pojištění

Vznik pojištění, stejně jako jakéhokoli jiného smluvního závazkového vztahu, je podmíněn ofertou jedné strany a její akceptací stranou druhou. Vzhledem k tomu, že provozování pojištění je vysoce odborná činnost, bude oferentem v převažující většině případů, ne-li vždy, pojistitel. O formálních požadavcích na právní úkony, informačních povinnostech pojistitele jakož i povinnosti stran k pravdivým sdělením bylo pojednáno výše v kapitole 3.3.

Významná nová povinnost pojistitele v souvislosti se vznikem pojištění je zakotvena v ustanovení § 2789 odst. 1 NOZ. Toto ustanovení stanoví, že musí-li si pojistitel být při uzavírání smlouvy vědom nesrovnalostí mezi nabízeným pojištěním a zájemcovi požadavky, upozorní ho na ně. Vezme přitom v úvahu, za jakých okolností a jakým způsobem se smlouva uzavírá, jakož i to, zda je druhé straně při uzavírání smlouvy nápomocen zprostředkovatel nezávislý na pojistiteli. Navazující odst. 2, který stanoví povinnost v písemné formě úplně a pravdivě zodpovědět písemné dotazy zájemce o pojištění resp. pojistníka ohledně skutečností týkajících se pojištění, pouze přejímá stávající úpravu ustanovení § 23 odst. 2.

Ustanovení § 2759 NOZ stanoví obdobně jako stávající právní úprava ZPS obecnou lhůtu k přijetí nabídky oferenta v délce jednoho měsíce ode dne doručení druhé straně respektive 2 měsíce, je-li uzavření smlouvy podmíněno lékařskou prohlídkou, pokud není v nabídce uvedena jiná specifická lhůta. Nabídku lze též přijmout konkludentně, a to včasným zaplacením pojistného ve výši uvedené v nabídce. Považuje-li se odpověď na nabídku za nový návrh, platí, že byl odmítnut, nepřijme-li jej druhá strana do jednoho měsíce ode dne doručení. Obdobný postup je stanoven i na případy, kdy strana navrhuje změnu smlouvy.

V souvislosti s výše uvedenými lhůtami je na místě upozornit, že právní úprava počítání času obsažená v ustanoveních §§ 601 - 608 NOZ doznala oproti stávající právní úpravě určité změny. Nově může být čas určený lhůtou nebo dobou, přičemž rozdíl spočívá

dle komentáře k NOZ⁶ v tom, že dobou se rozumí časový úsek, jehož uplynutím zaniká právo nebo povinnost bez dalšího, aniž je potřeba pro vyvolání tohoto právního následku zvláště projevit vůli. Naproti tomu jako lhůta se označuje časový úsek stanovený k uplatnění práva u druhé strany, popř. u jiné osoby, anebo u soudu nebo jiného příslušného orgánu. Pouze pro lhůty přebírá ustanovení § 607 NOZ pravidlo ustanovení § 122 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, že případně-li poslední den lhůty na sobotu, neděli nebo svátek, je posledním dnem lhůty nejbližší následující pracovní den. Při aplikaci právní úpravy pojistné smlouvy tedy bude nezbytné mezi lhůtami a dobami rozlišovat, neboť časový okamžik jejich uplynutí, se kterým zákon spojuje vznik, změnu nebo zánik právních skutečností, se bude určovat podle rozdílných pravidel. Rozlišit, kdy se jedná o dobu a kdy o lhůtu, nebude vždy jednoduché.

Nová právní úprava samotného okamžiku vzniku pojištění je též totožná se stávající právní úpravou ZPS. Dle ustanovení § 2772 NOZ pojištění vzniká ke dni, který je v pojistné smlouvě resp. v pojistce uveden jako den vzniku pojištění. Není-li doba vzniku pojištění takto ujednána, vzniká pojištění dnem následujícím po dni, ve kterém byla uzavřena pojistná smlouva. Smluvní strany mohou též ujednat, že pojištění se může vztahovat i na dobu před uzavřením pojistné smlouvy, což je praktické zejména v mezinárodním obchodě při pojištění přepravovaného zboží v souvislosti s jeho koupí. Právní úprava pro takové případy stanoví, že pojistitel není povinen poskytnout pojistné plnění, pokud pojistník v době nabídky věděl nebo vědět měl a mohl, že pojistná událost již nastala. Naopak, pojistitel nemá právo na pojistné, pokud v době nabídky věděl nebo vědět měl a mohl, že pojistná událost nastat nemůže.

5. Trvání pojištění

5.1 Změna pojištění

Změna pojištění v případě trvání okolností, za kterých bylo pojištění uzavřeno, není zákonem nijak speciálně upravena, nicméně s ohledem na obecná ustanovení NOZ o závazkových vztazích je možná na základě konsensu obou smluvních stran. Ohledně nabídky jedné strany na změnu pojistné smlouvy a její akceptace druhou stranou respektive její protinabídky se užije právní úprava stanovená pro sjednávání smlouvy, tj. ustanovení § 2759. Obdobně platí i povinnost k pravdivým sdělením dle ustanovení § 2788 a povinnosti dle § 2789 NOZ. Pokud jedna ze stran není ochotna návrh respektive protinávrh akceptovat ani se dohodnout na

⁶ Eliáš, K. a kolektiv, *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*, 1. vydání, Ostrava: Sagit, 2012, str. 265. ISBN 978-80-7208-922-2.

ukončení pojistného vztahu, trvá pojištění za stávajících podmínek až do jeho zániku uplynutím času respektive do okamžiku, se kterým je spojeno právo stran pojistnou smlouvu vypovědět a pojistný vztah ukončit. Tím je u pojištění s běžným pojistným konec pojistného období a u pojištění s jednorázovým pojistným v případě pojištění na dobu určitou s tzv. automatickou prolongací dle ustanovení § 2803 odst. 2 NOZ okamžik, kdy pojištění mělo zaniknout.

Ustanovení § 1752 NOZ umožňuje straně, která uzavírá v běžném obchodním styku s větším počtem osob smlouvy zavazující dlouhodobě k opětovným plněním stejného druhu s odkazem na obchodní podmínky, sjednat podmínky budoucí změny těchto podmínek v přiměřeném rozsahu. Taková dohoda je platná pouze v případě, že z povahy závazku vyplývá již při uzavírání smlouvy rozumná potřeba jejich pozdější změny, a je-li dojednán způsob oznámení změny druhé straně a je-li s ním spojena možnost smlouvu vypovědět. Obdobné, avšak přesněji definované ustanovení umožňující pojistiteli jednostranně změnit (upravit) výši běžného pojistného nalezneme v ustanovení §§ 2785 a 2786 NOZ, které tuto úpravu přejímá z ustanovení § 13 odst. 3 a 4 ZPS. NOZ obdobně jako ZPS nepřipouští možnost jednostranné změny výše pojistného v pojištění osob v závislosti na změně věku nebo zdravotního stavu a pro úspěšné uplatnění práva pojistitele jednostranně upravit výši běžného pojistného na další pojistné období stanoví obdobně jako ZPS následující požadavky: (i) důvodem změny výše běžného pojistného může být pouze změna podmínek rozhodných pro stanovení výše pojistného, (ii) tyto podmínky a důsledek jejich splnění musí být ujednány v pojistné smlouvě, (iii) pojistitel musí sdělit novou výši pojistného pojistníkovi nejpozději dva měsíce přede dnem splatnosti pojistného za pojistné období, ve kterém se má výše pojistného změnit, společně se sdělením informace o možnosti projevu nesouhlasu a jeho důsledcích (sdělení informace, že nesouhlasí-li se změnou, může pojistník projevit nesouhlas do jednoho měsíce ode dne, kdy se o ní dozvěděl, čehož následkem bude zánik pojištění ke konci pojistného období, za které bylo pojistné zapláceno), a (iv) pojistník nesmí ve stanovené lhůtě projevit svůj nesouhlas. Mlčení pojistníka zde tedy znamená jeho souhlas s navrženou úpravou výše pojistného. Ustanovení § 2786 odst. 2 NOZ oproti stávající úpravě ZPS výslovně uvádí, že pokud pojistitel pojistníka ve sdělení, kterým mu sděluje nově stanovenou výši pojistného, neupozorní na možnost uplatnění nesouhlasu a jeho následky, trvá pojištění i nadále a výše pojistného se při nesouhlasu pojistníka nezmění. Ke stejnému závěru však bylo možné dospět i za stávající právní úpravy ZPS s odkazem na ustanovení §§ 39 a 41 OZ. Z dikce předmětného ustanovení vyplývá, že upozornění je třeba provést výslovně, tedy nikoli pouhým odkazem na předmětné ustanovení právního předpisu.

Z důvodové zprávy k NOZ není zřejmé, zda bylo cílem zákonodárce upravit možnost jednostranné změny smluvních podmínek v oblasti pojištění úžeji než pro jiné závazkové vztahy, nicméně s ohledem na toto zúžení (pouze na možnost změny výše běžného pojistného za uvedených podmínek) a vzhledem k pevně stanoveným lhůtám v ustanoveních § 2785 a 2786 se domnívám, že se jedná o speciální úpravu vůči ustanovení § 1752, které v oblasti pojištění s ohledem na argument „a contrario“ a požadavek výkladu práva dle ustanovení § 1 odst. 2 resp. § 580 NOZ nebude možné aplikovat.

5.2 Změna pojistného rizika

Zákon obsahuje speciální pravidla pro případ, že v době trvání pojistného vztahu dojde ke změně okolností, která má podstatný vliv na jeho obsah. Tou je změna pojistného rizika, tedy jeho zvýšení nebo snížení. Postup stran při změně pojistného rizika je upraven ustanoveními §§ 2790 – 2795 NOZ, přičemž ustanovení § 2795 NOZ vylučuje aplikaci ustanovení o zvýšení pojistného rizika v případech, kdy k němu došlo z důvodu odvracení nebo zmenšení škody vyšší, nebo v důsledku pojistné události, anebo v důsledku jednání z příkazu lidskosti. Nepoužijí se též pro pojištění osob pro případ nemoci a pro pojištění osob pro jiné případy, mění-li se pojistné riziko v průběhu doby trvání pojištění. Nová právní úprava v podstatě přejímá stávající právní úpravu ustanovení § 15 ZPS.

Ke zvýšení pojistného rizika dochází tehdy, když se okolnosti, které jsou uvedené ve smlouvě nebo na které se pojistitel písemně tázal, změní tak podstatně, že zvyšují pravděpodobnost vzniku pojistné události z výslovně ujednaného pojistného nebezpečí. Pojistník (v případě pojištění cizího pojistného rizika pojištěný) má povinnost nečinit nic, co zvyšuje pojistné nebezpečí, respektive nedovolit třetí osobě, aby tak činila, a povinnost bez zbytečného odkladu oznámit pojistiteli zvýšení pojistného rizika, ať už k němu dojde jednáním pojistníka nebo okolnostmi nezávislými na jeho vůli.

Dojde-li ke zvýšení pojistného rizika a pojistník resp. pojištěný splní svoji oznamovací povinnost vůči pojistiteli, má pojistitel v případě, že by uzavřel smlouvu za jiných podmínek, pokud by pojistné riziko ve zvýšeném rozsahu existovalo již při uzavírání smlouvy, právo navrhnout novou výši pojistného. Právo pojistitele je spojeno s povinností prokázat, že by smlouvu uzavřel za jiných podmínek, a jeho uplatněním do jednoho měsíce ode dne, kdy mu změna byla oznámena. S ohledem na ustanovení § 603 NOZ se bude jednat o dobu, nikoli lhůtu, a jejím marným uplynutím právo pojistitele zanikne. Pokud pojistitel své právo v průběhu uvedené doby uplatní a pojistník jeho návrh nepřijme nebo pojistné v dohodnuté době, jinak do jednoho měsíce, nezaplatí, má pojistitel právo pojištění vypovědět s osmidenní

výpovědní dobou, pokud na možnost výpovědi neupozornil již v návrhu. Zákon zde pro časový úsek, ve kterém má pojistník reagovat na návrh pojistitele ohledně nové výše pojistného, paradoxně výslovně užívá termín „doba“, přičemž s ohledem na ustanovení § 603 i jeho logiku uvedenou v důvodové zprávě (viz kapitola č. 4) se bude bezpochyby jednat o lhůtu. Právo pojistitele vypovědět pojištění zaniká v době dvou měsíců ode dne obdržení nesouhlasu s návrhem nebo marného uplynutí lhůty pro zaplacení pojistného.

Dojde-li ke zvýšení pojistného rizika a pojistník resp. pojištěný splní svoji oznamovací povinnost vůči pojistiteli, má pojistitel v případě, že by smlouvu neuzavřel, pokud by pojistné riziko ve zvýšeném rozsahu existovalo již při uzavírání smlouvy, právo pojištění vypovědět s osmidenní výpovědní dobou. Právo pojistitele vypovědět pojištění je spojeno s povinností prokázat, že by smlouvu vzhledem k podmínkám platným v době uzavírání smlouvy neuzavřel, a z časového hlediska omezeno dobou jednoho měsíce od oznámení zvýšení pojistného rizika ze strany pojistníka resp. pojištěného.

Pokud pojistník resp. pojištěný poruší svoji povinnost oznámit pojistiteli zvýšení pojistného rizika, má pojistitel právo pojištění vypovědět bez výpovědní doby. Zákon mu k tomu stanoví dvouměsíční prekluzivní lhůtu, pro jejíž počátek je relevantní den, ve kterém se pojistitel dozvěděl o zvýšení pojistného rizika. Pokud dojde ke zvýšení pojistného rizika, pojistník resp. pojištěný poruší svoji povinnost oznámit jej pojistiteli a ten to zjistí až po vzniku pojistné události z tohoto pojištění, má pojistitel právo poměrně snížit pojistné plnění. Naopak, dojde-li v průběhu pojistné doby k podstatnému snížení pojistného rizika, vzniká pojistiteli povinnost úměrně snížit pojistné, a to s účinností ode dne, kdy se o tomto snížení dozvěděl.

Ustanovení o změně pojistného rizika jsou svoji povahou dispozitivní, strany se tedy mohou vzájemnou dohodou od těchto ustanovení odchýlit. Míra možného odchýlení se od litery zákona a důsledky, které bude možné vyvodit z překročení této míry, bude nezbytné posuzovat ad hoc s ohledem na ustanovení § 580 respektive § 586 a § 588 NOZ.

5.3 Přerušení pojištění

Stejně jako stávající právní úprava v ustanovení § 18 ZPS, počítá i nová právní úprava obsažená v ustanovení § 2801 NOZ s existencí institutu přerušení pojištění. Po dobu přerušení pojištění netrvá povinnost pojistníka platit pojistné a nevzniká mu právo na plnění z událostí, které nastaly v době přerušení pojištění a které by za trvání pojištění byly pojistnými událostmi. Doba přerušení pojištění se bude započítávat do pojistné doby pouze tehdy, bylo-li to výslovně ujednáno.

Ustanovení § 2801 odst. 1 NOZ upravuje přerušení pojištění v důsledku neplacení pojistného. Pojištění se přeruší, nebylo-li pojistné zapláceno, přičemž doba přerušení počne uplynutím dvou měsíců ode dne splatnosti pojistného a trvá až do jeho zaplacení.

Protože úprava přerušení pojištění je dispozitivní povahy, budou strany moci v pojistné smlouvě vyloučit přerušení pojištění nebo naopak ujednat i další, zákonem nespecifikované důvody přerušení pojištění i podmínky, za kterých se bude pojištění přerušovat. Limitem takového ujednání bude zásada dobrých mravů resp. požadavek ochrany slabší strany a zásada veřejného pořádku. V těchto případech bude nezbytné dostatečně určitě dojednat počátek a konec přerušení pojištění, jinak bude nezbytné aplikovat analogii legis a pro jejich stanovení použít výše uvedená pravidla.

Nová právní úprava stejně jako ZPS stanoví překážku přerušení povinného pojištění, existují-li zákonné důvody jeho trvání. Takovým zákonným důvodem bude např. požadavek ochrany třetích osob prostřednictvím povinného odpovědnostního pojištění. Životní pojištění bude možné přerušit pouze tehdy, bude-li to výslovně ujednáno.

5.4 Pojistná událost a její šetření

Definici pojistné události nalezneme hned v ustanovení § 2758 NOZ, které ji definuje jako „nahodilou událost krytou pojištěním“. Vedle ní je nezbytné definovat ještě tzv. „škodnou událost“, kterou je událost, se kterou ten, kdo se pokládá za oprávněnou osobu, spojuje požadavek na pojistné plnění. Pojistná událost je tedy definována objektivně, zatímco škodná událost subjektivně, přičemž cílem šetření pojistitele je zjistit, zdali je škodná událost událostí pojistnou. Aby byla škodná událost pojistnou událostí a tedy byla tzv. likvidní, musí oba výše uvedené znaky splňovat kumulativně. Nevznikne-li škodná událost z hlediska osoby pojistníka respektive pojištěného nahodile, nebude v souladu s § 2799 likvidní ani v případě, že její příčinou bude událost vymezená v pojistné smlouvě, a naopak. Výjimku budou tvořit případy, kdy toto pravidlo bude prolomeno dohodou účastníků nebo kogentním ustanovením zvláštního zákona. S touto výjimkou se můžeme setkat zejm. u povinných pojištění, kde v souladu s ustanovením § 2779 odst. 2 NOZ může zvláštní zákon stanovit povinnost sjednat pojištění tak, aby byl pojistitel povinen poskytnout pojistné plnění i tehdy, byla-li škoda způsobena úmyslným jednáním pojistníka, pojištěného nebo jiné osoby. To se bude týkat zejména povinných odpovědnostních pojištění, kde účelem pro stanovení povinnosti sjednat pojištění je zájem na ochraně třetích osob.

Šetření pojistné události je upravenou ustanoveními §§ 2796 až 2799 NOZ. Nastane-li událost, se kterou ten, kdo se pokládá za oprávněnou osobu nebo má na pojistném plnění

právní zájem, spojuje požadavek na pojistné plnění (škodná událost), oznámí to pojistiteli. Povinností této osoby je oznámit pojistiteli škodnou událost bez zbytečného odkladu, podat mu pravdivé vysvětlení o vzniku a rozsahu škodné události, o právech třetích osob a o jakémkoli vícenásobném pojištění (týká se pouze škodového pojištění). Současně s oznámením je osoba povinna předložit pojistiteli potřebné doklady a postupovat způsobem ujednaným v pojistné smlouvě. Není-li současně pojistníkem nebo pojištěným, mají tyto povinnosti i pojistník a pojištěný. Nebylo-li ujednáno jinak, nemusí mít oznámení s ohledem na ustanovení § 2773 odst. 2 písemnou formu. To bude praktické zejména pro oznámení činěná prostřednictvím telefonu, ať už prostřednictvím hlasového přenosu nebo prostřednictvím různých aplikací pro mobilní telefony, nebo prostřednictvím elektronické pošty. Aby však oznámení mohlo být považováno současně za vznesení nároku vůči pojistiteli (uplatnění práva na pojistné plnění) a aby oznamovatel resp. osoba vznášející nárok vůči pojistiteli byla schopna v případě soudního sporu svůj postup vůči pojistiteli prokázat, bude ho zde vhodné, byť dodatečně, písemně doplnit.

Definice oznamovatele je na rozdíl od předchozí právní úpravy ZPS blíže definována, nicméně dostatečně široce, aby to odpovídalo požadavkům praxe. Osoba oznamovatele se buď musí pokládat za oprávněnou osobu, tj. v souladu s ustanovením § 2770 NOZ osobu, které v důsledku pojistné události vzniklo právo na pojistné plnění (pojistník, pojištěný nebo osoba, v jejíž prospěch bylo pojištění sjednáno), nebo mít na pojistném plnění právní zájem (např. obmyšlený nebo další osoby uvedené v ustanovení § 2831 v pojištění osob nebo zástavní věřitel případně osoba po právu užívající majetek pojistníka/pojištěného v době vzniku škodné události v pojištění majetku). Aby bylo možné škodnou událost podrobit šetření, má tato osoba povinnost oznámit ji pojistiteli bez zbytečného odkladu a podat mu pravdivé vysvětlení o vzniku a rozsahu takové události. Dále má povinnost uvést informace o případných právech třetích osob (vyplývajících např. ze spoluvlastnictví, zástavního práva apod.) a o jakémkoli vícenásobném pojištění. Povinnost uvést informace o jakémkoli vícenásobném pojištění je zákonem upravena nově, dle předchozí právní úpravy ZPS bylo nezbytné tuto skutečnost zjišťovat v rámci dotazů kladených při uzavírání pojistné smlouvy respektive ji pro stádium likvidace pojistné události stanovit v rámci pojistných podmínek. Vzhledem ke skutečnosti, že termín „vícenásobné pojištění“ se z hlediska systematického výkladu NOZ vztahuje pouze na škodové pojištění, bude v případě obnosového pojištění nezbytné v tomto ohledu v dřívější praxi pokračovat. Oznamovatel je současně povinen předložit pojistiteli potřebné doklady a postupovat způsobem ujednaným v pojistné smlouvě. Tento postup je vhodné v pojistné smlouvě poměrně podrobně upravit, aby se nestal sporným

v okamžiku oznámení a šetření pojistné události. Naplnění požadavku postupu způsobem ujednaným v pojistné smlouvě může být problematické, je-li oznamovatelem osoba z kategorie „osob, které mají na pojistném plnění právní zájem“, jelikož ta zpravidla nebude účastníkem smluvního vztahu mezi pojistitelem a pojistníkem a tudíž nebude disponovat informacemi o vzájemných ujednáních. Vyvolá-li oznamovatel náklady šetření nebo jejich zvýšení porušením povinnosti, má pojistitel v souladu s ustanovením § 2797 odst. 3 NOZ vůči němu právo na přiměřenou náhradu. Z hlediska definice užší povinnost náhrady nákladů šetření pojistitele, je, s ohledem na výše uvedené dle našeho názoru nadbytečně, obsažena též v ustanovení § 2797 odst. 2 NOZ.

Pojistitel je v souladu s ustanovením § 2792 NOZ odst. 1 NOZ povinen zahájit šetření směřující ke zjištění existence a rozsahu jeho povinnosti plnit bez zbytečného odkladu poté, co mu bylo výše uvedenou osobou oznámeno, že nastala škodná událost. Šetření je skončeno sdělením jeho výsledků osobě, která uplatnila právo na pojistné plnění (která tedy nemusela být nutně oznamovatelem). Na základě žádosti této osoby je pojistitel povinen ji v písemné formě zdůvodnit výši pojistného plnění případně uvést důvod jeho zamítnutí. Termín splatnosti pojistného plnění je předmětem ujednání stran, přičemž nebyl-li ujednan, je pojistné plnění v souladu s ustanovením § 2798 odst. 1 NOZ splatné do patnácti dnů ode dne skončení šetření. Ustanovení § 2798 odst. 2 NOZ stanoví, že nelze-li šetření ukončit nebo zjistit osobu oprávněnou k přijetí pojistného plnění do tří měsíců ode dne oznámení, pojistitel oznamovateli sdělí důvody, proč nelze šetření ukončit, přičemž na žádost oznamovatele je sdělí v písemné formě. Osobě, která uplatňuje právo na pojistné plnění, poskytne pojistitel na její žádost přiměřenou zálohu na pojistné plnění, nemá-li rozumný důvod poskytnutí zálohy odepřít. Kogentní ustanovení § 2798 odst. 3 NOZ stanoví, že pojistitel, který z příčin na své straně poruší povinnost dle ustanovení § 2798 odst. 2 NOZ, je v prodlení. Gramatickým výkladem předmětného ustanovení bude tedy nezbytné dovést, že prodlení pojistitele budou způsobovat neukončení šetření ve stanovené lhůtě za současného nesdělení jeho důvodů, nesdělení těchto důvodů pojistitelem na základě žádosti oznamovatele v písemné formě, jakož i neposkytnutí přiměřené zálohy na žádost osoby uplatňující pojistné plnění v případě, není-li k tomu rozumný důvod. S prodlením pojistitele bude v souladu s ustanovením § 1970 NOZ spojeno právo věřitele vymáhat vedle splnění dluhu též úroky z prodlení, pochopitelně za předpokladu, že pojistitel není za prodlení odpovědný (například pokud osoba uplatňující nárok na pojistné plnění svůj nárok neprokázala), a v případě, že takový nárok vznikl (škodná událostí je pojistnou událostí).

Na tomto místě je vhodné též odkázat na ustanovení § 1 odst. 1 poslední větu NOZ, podle kterého je uplatňování soukromého práva nezávislé na uplatňování práva veřejného. Probíhající veřejnoprávní řízení ohledně jednání, kterým byla způsobena škodná respektive pojistná událost (např. vyšetřování trestného činu nebo probíhající řízení o přestupku), tedy samo o sobě nebude důvodem pro stavění lhůty, ve které má pojistitel povinnost šetření ukončit.

6. Zánik pojištění

V rámci ustanovení §§ 2802 až 2810 NOZ jsou společně upraveny hlavní důvody zániku pojištění, ale v celé právní úpravě pojistné smlouvy můžeme nelézt jednotlivě upravené důvody další. Za účelem snazší orientace v nich bude vhodné jednotlivé typy druhů zániků seřadit podle toho, zda k zániku došlo na základě konsensu smluvních stran, jednostranným jednáním jedné ze stran nebo na základě objektivní skutečnosti. Jednotlivé důvody zániku pojištění se budou také lišit svými důsledky. Zanikne-li pojištění výpovědí nebo z důvodu objektivní skutečnosti, zanikne s účinností od nyní (*ex nunc*). Pro tyto situace budou platit ustanovení § 2782 odst. 1 a 2, podle kterých má pojistitel nárok na pojistné za dobu trvání pojištění, tedy od doby vzniku až po dobu zániku. Zanikne-li pojištění v důsledku pojistné události (bez ohledu na konkrétní důvod zániku), bude pojistiteli náležet pojistné do konce pojistného období, v němž pojistná událost nastala a v případě jednorázového pojistného celé jednorázové pojistné. Zanikne-li pojištění z důvodu odstoupení některé ze stran od smlouvy, zanikne s účinky od počátku (*ex nunc*) a strany budou mít povinnost si vzájemně vrátit poskytnutá plnění (viz § 2808 odst. 2 respektive odst. 5 NOZ), přičemž odstoupí-li pojistitel, bude mít právo započíst si náklady spojené se vznikem a správou pojištění.

Z poměrně podrobné úpravy jednotlivých druhů zániku pojištění v zákoně, jakož i práv a povinností, které jsou s nimi spojeny, a charakteru této úpravy podle mého názoru vyplývá, že jejím účelem je stanovit tyto podmínky pevně za účelem ochrany slabší strany pojistného vztahu. Z tohoto důvodu se domnívám, že na ně bude zpravidla nezbytné pohlížet jako na kogentní a případná dohoda ohledně jiných způsobů zániku by neměla směřovat proti jejich smyslu.

6.1 Zánik pojištění na základě objektivní skutečnosti

Pojištění zaniká uplynutím pojistné doby v souladu s ustanovením § 2803 odst. 1 NOZ. Výjimkou pro pojištění sjednané na určitou dobu je možnost tzv. automatické prolongace pojištění dle § 2803 odst. 2, jejíž aplikace však musí být ujednána v pojistné smlouvě.

Další objektivní důvody zániku pojištění uvádí výčtem ustanovení § 2810. Jsou zde uvedeny zánik pojistného zájmu (viz ustanovení § 2765 NOZ, které jej podrobněji upravuje z hlediska práva na pojistné), zánik pojistného nebezpečí (definováno v § 2767 odst. 1 jako možná příčina vzniku pojistné události), den smrti pojištěné osoby, den zániku pojištěné právnické osoby bez právního nástupce a poněkud nesystematicky také den odmítnutí pojistného plnění, o kterém pojednáme dále. Nejsou zde naopak uvedeny zánik pojištění v důsledku pojistné události, který předpokládá ustanovení § 2782 odst. 2, a kterým bude například zánik pojištěného majetku, ani zánik pojištění z důvodu zániku pojistného zájmu dle ustanovení § 2765 NOZ.

Specifickým případem zániku pojištění v pojištění majetku, který je upraven ustanovením § 2812 NOZ, je zánik pojištění z důvodu změny vlastnictví nebo spoluvlastnictví k pojištěnému majetku. Prosadí vždy, kdy strany nesjednají opak, přičemž pojištění zaniká dnem oznámení změny vlastnictví pojistiteli.

Pojištění v souladu s ustanovením § 2810 NOZ zaniká dnem odmítnutí pojistného plnění. Pojistitel může pojistné plnění odmítnout v případě, že jsou splněny podmínky kumulativně uvedené v ustanovení § 2809 NOZ. Dle tohoto ustanovení může pojistitel pojistné plnění odmítnout, byla-li příčinou pojistné události skutečnost, o které se dozvěděl až po vzniku pojistné události, kterou při sjednávání pojištění nebo jeho změny nemohl zjistit v důsledku zaviněného porušení povinnosti pojistníka resp. pojištěného k pravdivým sdělením (viz ustanovení § 2788 NOZ) a pokud by při znalosti této skutečnosti při uzavírání smlouvy tuto smlouvu neuzavřel nebo pokud by ji uzavřel za jiných podmínek. Předmětné ustanovení neuvádí žádnou lhůtu k uplatnění práva pojistitele odmítnout pojistné plnění, nicméně ze skutečnosti, že tohoto práva využije s ohledem na výsledek šetření škodné události, lze dovodit, že by ji měl využít ve lhůtě, která je stanovena pro šetření pojistné události v ustanovení § 2798 odst. 2 NOZ. Tato lhůta není propadná (prekluzivní). Z praktického hlediska problematická bude absence stávajícího důvodu odmítnutí pojistného plnění dle § 24 odst. 1 písm. b) ZPS, který NOZ nepřebírá. Ten v souladu s „principem „*fraus omnia corrumpit*“ (podvod devalvuje pojištění jako celek a činí je tak zcela, nikoli jen v částečně, v rozsahu, v němž je *contra bonos mores*, bezcenným)⁷ umožňoval pojistiteli odmítnout pojistné plnění v případě, kdy oprávněná osoba při uplatnění práva na plnění z pojištění vědomě uvedla nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje týkající se rozsahu pojistné události nebo podstatné údaje týkající se této události zamlčela. Je otázka, zda si pojistitelé v rámci

⁷ Bohman, L., Wawerková, M., *Zákon o pojistné smlouvě*, Komentář, 2. aktualizované vydání, Praha: Linde 2009, str. 148. ISBN 978-80-7201-755-3.

pojistných podmínek budou moci toto právo obdobně upravit v rámci pojistných podmínek. S ohledem na argumenty uvedené v úvodu 6. kapitoly se domnívám, že nikoli.

6.2 Konsensuální zánik pojištění

Ustanovení § 2802 NOZ umožňuje zánik pojištění dohodou, jejíž platnost podmiňuje ujednáním stran ohledně vzájemného vyrovnání. Není-li ujednán okamžik zániku pojištění, uvádí nevyvratitelnou domněnku, že pojištění zaniklo dnem, kdy dohoda nabyla účinnosti. Z textu ustanovení lze dovodit, že je jím upravována situace, kdy k dohodě o zániku pojištění dojde v době trvání pojištění. Nelze však vyloučit ani uzavření dohody „pro futuro“ v okamžiku uzavírání pojistné smlouvy nad rámec dalších zákonem stanovených důvodů zániku pojištění, o kterých pojednáváme níže, za předpokladu že se nebude přičít dobrým mravům nebo narušovat pořádek (viz požadavky ustanovení § 1 odst. 2 na úpravu odchylnou od zákona, respektive korekci pro jejich aplikaci obsažené v ustanovení § 580 NOZ).

6.3 Zánik pojištění vyvolaný jednáním jedné ze smluvních stran

Pojistitel i pojistník jsou v souladu s ustanovením § 2807 NOZ vypovědět pojištění s běžným pojistným nejpozději šest týdnů přede dnem, ve kterém uplyne pojistné období. Ač tak není v zákoně výslovně stanoveno, výše uvedené časové určení bude nezbytné považovat za lhůtu a aplikovat na ně pravidlo zakotvené v ustanovení § 607 NOZ. Pojištění v takovém případě zanikne ke konci pojistného období. Tento způsob výpovědi pojištění s běžným pojistným je kogentně zakázán pojistiteli v případě životního pojištění. Obdobným způsobem jako výše mohou v souladu s ustanovením § 2803 odst. 2 NOZ pojistitel i pojistník způsobit zánik pojištění na dobu určitou s tzv. automatickou prolongací, když nejméně šest týdnů před uplynutím pojistné doby sdělí druhé smluvní straně, že nemají zájem na dalším trvání pojištění.

Ustanovení § 2805 písm. a) NOZ umožňuje pojistiteli i pojistníkovi vypovědět pojištění v relativně krátké době po uzavření pojistné smlouvy, aniž by museli uvádět druhé smluvní straně důvod tohoto rozhodnutí. Účelem tohoto ustanovení je dát pojistníkovi možnost krátce po vzniku pojištění ukončit pojištění, jehož uzavření si rozmyslel a nemá zájem na jeho dalším trvání (tzv. „cooling-off“ period) a pojistiteli poskytnout korespondující oprávnění, které bude účelné zejména v případě sjednání pojištění pojišťovacími zprostředkovateli, o jehož vzniku se pojistitel dozvídá až dodatečně a s jehož subjektem by pojištění z různých důvodů neuzavřel. Obě smluvní strany mohou vypovědět pojištění s osmidenní výpovědní dobou do dvou měsíců ode dne uzavření pojistné smlouvy, přičemž

časové určení pro zánik pojištění po oznámení výpovědi (8 dní) je dobou a časové určení pro samotné oznámení výpovědi druhé straně (2 měsíce) je lhůtou. Obdobně bude třeba vykládat i další časová určení týkající se zániku pojištění na základě jednání jedné ze smluvních stran, která jsou uvedena v rámci této podkapitoly.

Obě smluvní strany mohou též v souladu s ustanovením § 2805 písm. b) NOZ bez udání důvodu vypovědět pojištění s měsíční výpovědní dobou do tří měsíců ode dne oznámení vzniku pojistné události, přičemž pojistitel tak nesmí učinit v životním pojištění. Účelem tohoto ustanovení je zejména umožnit pojistníkovi vyvodit případné důsledky z negativní zkušenosti s likvidací pojistné události pojistitelem a pojistiteli poskytnout korespondující oprávnění.

Pojistník může v souladu s ustanovením § 2806 písm. a) NOZ vypovědět pojištění s osmidenní výpovědní dobou do dvou měsíců ode dne, kdy se dozvěděl, že pojistitel použil při určení výše pojistného nebo pro výpočet pojistného plnění hledisko zakázané v § 2769.

Pojistník může dále v souladu s ustanovením § 2806 písm. b) vypovědět s osmidenní výpovědní dobou pojištění do jednoho měsíce ode dne, kdy mu bylo doručeno oznámení o převodu pojistného kmene nebo jeho části nebo o přeměně pojistitele. Toto oprávnění pojistníka je výrazem skutečnosti, že nelze trvat na setrvání pojistníka v pojistném vztahu v případě, kdy se subjekt pojistitele změnil, ačkoli to nemělo vliv na trvání pojištění.

Pojistník může také dle ustanovení § 2806 písm. c) vypovědět pojištění s osmidenní výpovědní dobou do jednoho měsíce ode dne, kdy bylo zveřejněno oznámení, že pojistiteli bylo odňato povolení k provozování pojišťovací činnosti. Účelem ustanovení je umožnit pojistníkovi ukončení pojistného vztahu s pojistitelem, který nesplňuje základní požadavky na provozování pojišťovací činnosti. Důvody pro odnětí povolení k provozování pojišťovací činnosti jsou upraveny ustanovením § 116 a následujícími zákona č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví, ve znění pozdějších předpisů.

Ustanovení § 2808 NOZ umožňuje pojistníkovi odstoupit od smlouvy v případě, že pojistitel porušil svoji povinnost stanovenou ustanovením § 2789 NOZ upozornit pojistníka (v dané době zájemce o pojištění) na nesrovnalosti mezi nabízeným pojištěním a jeho požadavky, kterých si musel být pojistitel vědom. Prekluzivní lhůta pro odstoupení od smlouvy je dvouměsíční a rozhodným dnem pro její počátek je den, kdy pojistník zjistil nebo musel zjistit porušení povinnosti uvedené v ustanovení § 2789 NOZ, nikoli ustanovení § 2788 NOZ, na které ustanovení § 2808 poslední věta NOZ v případě oprávnění pojistníka nesprávně odkazuje.

Ustanovení § 2808 odst. 3 upravuje specifickou možnost pojistníka odstoupit bez udání důvodu od smlouvy uzavřené formou obchodu na dálku (internet, telefon). Obecná lhůta pro odstoupení od smlouvy je čtrnáct dnů ode dne jejího uzavření nebo ode dne, kdy byly pojistníkovi sděleny pojistné podmínky, pokud k tomuto sdělení dojde na jeho žádost po uzavření smlouvy. Pro odstoupení od smlouvy životního pojištění stanoví zákon lhůtu třiceti dnů a jako rozhodnou událost pro započítání jejího běhu stanoví den obdržení sdělení o uzavření obchodu na dálku resp. den sdělení pojistných podmínek, pokud k tomuto sdělení dojde na žádost pojistníka po uzavření pojistné smlouvy. Pro odstoupení od smlouvy životního pojištění platí toto ustanovení i v případě, kdy byla smlouva uzavřena jinak než formou obchodu na dálku. Možnost pojistníka odstoupit od smlouvy uzavřené formou obchodu na dálku se však nevztahuje na smlouvy spadající do pojištění pomoci osobám v nouzi během cestování nebo pobytu mimo místa svého bydliště včetně pojištění finančních ztrát bezprostředně souvisejících s cestováním, jestliže byly sjednány na dobu kratší než jeden měsíc.

K výše uvedenému ustanovení lze vznést hned několik výhrad. Zaprvé jeho umístění není vhodné ze systematického hlediska, jelikož, problematika spotřebitelských smluv o finančních službách uzavíraných prostřednictvím prostředků komunikace na dálku je komplexně upravena v části čtvrté, hlavě I, dílu 4, oddílu 2, pododdílu 2, konkrétně ustanoveních §§ 1841 – 1851 NOZ. Ustanovení § 1846 respektive § 1847 NOZ již danou právní úpravu obsahuje a ustanovení § 2808 odst. 3 je k ní, vyjma možnosti pojistníka odstoupit od smlouvy v životním pojištění, které bylo uzavřeno i jinak než formou obchodu na dálku, a skutečnosti, že se vztahuje i na pojistníka, který není spotřebitelem, duplicitní. Zadruhé celý oddíl zákona věnovaný problematice tzv. spotřebitelských smluv je svou povahou striktně kogentní, zatímco ustanovení § 2808 odst. 3 působí dispozitivním dojmem, jelikož se v něm výslovně nezakazuje odchýlení se stran od ustanovení zákona. Zatřetí ustanovení § 1818 věta druhá NOZ stanoví výjimku pro běh lhůt pro odstoupení od smlouvy u tzv. spotřebitelských smluv, podle které se lhůta považuje za zachovanou, pokud spotřebitel v jejím průběhu odešle podnikateli oznámení, že od lhůty odstupuje. Tato výjimka se však na lhůtu dle ustanovení § 2808 odst. 3 nevztahuje. Samotná úprava možnosti pojistníka odstoupit od smlouvy životního pojištění uzavřené běžným způsobem není podle mého názoru aplikovatelná s ohledem na skutečnost, že takto uzavřená smlouva by byla v rozporu s požadavky na obsah pojistky respektive pojistné smlouvy dle ustanovení § 2775 resp. 2777 NOZ, které jsou kogentní povahy.

Ustanovení § 2767 NOZ upravuje specifickou situaci v případě pojištění cizího pojistného nebezpečí, kdy pojištěný, který ze zákona vstoupil dnem smrti resp. zániku pojistníka do pojištění, může pojistiteli do třiceti dnů od této skutečnosti oznámit, že na trvání pojištění nemá zájem. Učiní-li tak, zanikne pojištění dnem smrti nebo zániku pojistníka.

Pouze pojistitel může v souladu s ustanovením § 2808 odst. 1 NOZ odstoupit od smlouvy v případě, že pojistník nebo pojištěný zaviněně (úmyslně nebo z nedbalosti) porušil svoji povinnost k pravdivým sdělením (viz ustanovení § 2788 NOZ) a prokáže-li, že by po pravdivém a úplném zodpovězení dotazů smlouvu neuzavřel. Jeho právo odstoupit od smlouvy zaniká ve lhůtě dvou měsíců ode dne, kdy porušení povinnosti pojistníkem zjistil nebo musel zjistit.

Pojistitel může v souladu s ustanovením § 2804 NOZ realizovat kroky vedoucí k zániku pojištění z důvodu neplacení pojistného, jestliže pojistník porušil svoji povinnost platit pojistné (viz ustanovení § 2758 odst. 1 a dále § 2782 a následující NOZ). Upomene-li pojistitel pojistníka o zaplacení pojistného a poučí-li ho v upomínce, že pojištění zanikne, nebude-li zaplaceno ani v dodatečné lhůtě, která musí být stanovena nejméně v trvání jednoho měsíce ode dne doručení upomínky, zanikne pojištění marným uplynutím této lhůty.

Na závěr této podkapitoly o možnostech zániku výpovědí nebo odstoupením od smlouvy je vhodné uvést, že jak výpověď, tak odstoupení od smlouvy, se uplatní nikoli pouze tehdy, stanoví-li tak zákon, ale že podmínky jejich uplatnění lze též smluvně sjednat (viz ustanovení § 1998 respektive § 2001 NOZ). Zvláště sjednané podmínky zániku pojištění však podle mého názoru nesmí být v konfliktu s výše uvedenými zákonnými důvody zániku pojištění, zejména tehdy, když v postavení pojistníka bude spotřebitel. Některé výjimky ohledně jejich uplatnění stanoví též zvláštní právní úprava vztahující se k jednotlivým druhům pojištění.

7. Závěr

Jak je patrné z obsahu této práce, ustanovení právní úpravy pojistné smlouvy byly ze ZPS do NOZ zakomponovány takřka ve své původní podobě, pouze s některými dílčími změnami. Nejedná se tedy o žádnou revoluční změnu, ačkoli i tak bude příprava pro pojistitele poměrně náročná, a to i s ohledem na některé dosud nevyřešené problémy v kontextu blížícího se vstupu NOZ v účinnost.

Právní úprava pojistné smlouvy v rámci NOZ však působí dojmem, že příliš nekoresponduje se zbytkem kodexu a že byla do NOZ přenesena bez hlubší koncepční úvahy,

neboť k řadě diskutabilních ustanovení nenalezneme v důvodové zprávě žádný relevantní komentář. Nejmarkantněji je to znát při rozlišení kogentních a dispozitivních ustanovení právní úpravy pojistné smlouvy, kde zjišťujeme, že většina dispozitivních ustanovení je formulována v podstatě kogentně a naopak že některá ustanovení, která by jinak měla být považována za dispozitivní sama o sobě, svoji dispozitivní povahu zdůrazňují obsaženými slovními spojeními „není-li ujednáno“ nebo „lze ujednat“. Tento způsob úpravy byl přejat ze ZPS a neodpovídá charakteru NOZ a jeho principům upraveným v části první. Dále lze právní úpravě pojistné smlouvy v NOZ vytknout místy duplicitní a nepromyšlenou úpravu práv a povinností stran ve vztahu ke spotřebitelským smlouvám a kontraktaci prostřednictvím prostředků komunikace na dálku.

Výše uvedené nedostatky podle mého názoru ztěžují práci s právním předpisem a činí jeho výklad osobám bez právního vzdělání (spotřebitelům, pojistníkům) nedostupný.